

Skolhälsovård i omvandling

Psykiatrisk skolklinik startas i Lund

Av skoldirektör K. G. Ljunghill, Lund.

Vårt samhälle förändras snabbt och därmed även människornas betingelser och livssituation. Många behov, som för endast något decennium sedan framstod som primära, är i dagens utvecklingsläge ej så angelägna, andra åter förstoras i nutiden och får ny innebörd. Dessa förhållanden berör intensivt hemmens och skolans värld, barnen och de unga.

Då skolhälsovården, som huvudsakligen är inriktad mot förebyggande arbete, tillkom, var bristerna i materiellt och kroppshygieniskt avseende påtagliga och utbredda. Kroppssjukdomar och infektioner hade en härjande omfattning. Skolhälsovården inriktades naturligt nog mot dessa företeelser. Ett exempel på behovet av att uppmärksamma risker för vanvård och undernäring utgjorde bestämmelsen om kontinuerlig kroppsundersökning av skoleleverna med vägning och mätning som viktiga inslag, åtgöranden som dröjt sig kvar men som med hänsyn till vår nuvarande standard inte ter sig så betydelsefulla.

Behoven av skolhälsovård, såväl förebyggande som aktivt klinisk, torde i vår tid till allt större del gälla det mentala området, psykiska svårigheter, handikapp och miljöproblem. En realistisk bedömning måste resultera i konstaterandet av att hälsovården — med bibehållande av sin traditionella roll som ett av de viktigaste serviceorganen inom skolan — bör nyorienteras och förstärkas med resurser för psykiatriska undersökningar och vårdåtgärder.

Skolhälsovårdens nuvarande organisation

För varje rektorsområde inom grundskolan och vid varje gymnasial skolenhet i Lund finns en skolläkare och en skolsköterska anställda. Skolläkaren

har mottagning vissa timmar en dag i veckan och svarar för en eller två klassundersökningar årligen vid varje stadium, för grundskolans del i årskurserna 1, 4, 7 och 9. Skolsköterskorna är heltidsanställda. De har mottagning viss tid varje läsdag men är i övrigt tillgängliga för skolpersonal och elever under hela tjänstgöringstiden. Skolsköterskan står ständigt i kontakt med hälsotillståndet hos eleverna inom det rektorsområde eller den skolenhet, där hon fungerar. Hon deltar i kollegier och klasskonferenser, där elevernas beteende och prestationer behandlas, och självklart även i samarbetskonferenserna inom elevvården.

När det gäller psykiska störningar hos eleverna, skolsvårigheter med mentala komplikationer, psykiatriska sjukdomsfall etc., vilka som regel observeras och blir föremål för utredning och förslag till åtgärder av skolpsykologerna, upprätthålles kontakt och samråd mellan de skolpsykologiska och skolhälsovårdande institutionerna.

Nuvarande särskilda åtgöranden

Genom den skolpsykologiska verksamheten blir samtliga klasser och elever vid Lunds grundskola årligen föremål för testningar, vilka resultat tillsammans med lärarens iakttagelser och bedömning av eleverna ger värdefulla utgångspunkter för behandlingen och omvårdnaden av de unga och för särskilda åtgärder i de enskilda fallen, t. ex. hänvisning till pedagogisk skolklinik, placering i specialklass, remiss till medicinsk eller psykiatrisk läkarbehandling m.m.

Barnens svårigheter ifråga om skolprestationer och social anpassning hör ofta samman med psykiska störningar, handikapp och skador, komplikationer i hemmiljön.

Bland specialklasserna och de olika pedagogiska klinikerna, som i hög grad är inriktade att ge mental läkedom och gynnsam miljöpåverkan i vidaste mening, äger observationsklinikerna och de s. k. terapiklasserna i föreliggande sammanhang ett särskilt intresse. För närvarande är två observationsklinik och åtta terapiklasser inrättade. Stor omsorg ägnas åt att välja, utforma och ge innehåll åt skolmiljön för dessa undervisningsgrupper.

I observationsklinik mottages elever med svåra beteenderubbningar för undervisning och tillsyn under kortare eller längre perioder. Skolpsykologen och läraren får tillfälle att iakttaga dem under deras arbete, i deras sysselsättning i övrigt och i deras kontakter och reaktioner. Organisation och verksamhet är flexibla, med hänsyn till vad de aktuella uppgifterna kräver. Skolan har siktet inställt mot att på bästa sätt medverka till dessa elevers mentala tillfrisknande med positiva förändringar av deras attityder och känslöbindning i förhållande till såväl deras nära omvärld som skolan och om möjligt även samhället. Kliniken får mången gång tidvis fylla de brister, som eleven upplever i hemmet.

I vissa fall vistas elever i observationskliniken under den ofta långa väntetiden före psykiatrisk behandling vid lasarettsklinik. Många elever med särskilt svåra störningar måste beredas enskild undervisning under viss tid per vecka. Så långt möjligt engageras timlärare, som kan ta emot eleven i sitt hem, varigenom undervisningen kan ske i en mycket gynnsam miljö. Systemet har fått benämningen "skola i hem" och fungerar som en decentraliserad stödklinik.

Ständigt förekommer fall, där man helst borde kunna bereda eleven vistelse i skolan även under fritid och natt, t.ex. genom att anordna "hem i skola". Fråga om en utbyggnad av det nämnda undervisnings- och vårdsystemet väntas bli föremål för behandling i anslutning till planeringen av den framtida användningen av skolbyggnaderna i f.d. Torns kommun, som nyligen sammanlagts med Lunds stad.

I terapiklasserna placeras elever med vissa handikapp och vissa typiska symptom på skador. De blir mycket lätt och endast efter en relativt kort ar-

betsperiod trötta och irriterade, visar sig okoncentrerade och lättstörda vid systematisk sysselsättning, blir stundom aggressiva eller reagerar med apati. Det rör sig mången gång om elever, som är normalbegåvade eller mer än så. Deras avvikelser från det för åldern vanliga beteendet sammanhänger ofta med otillfredsställande hemmiljö och onormalt förhållande till vårdnadshavare. Denna situation kan i en del fall antas utgöra förvärrande faktor men icke yttersta orsak till störningarna hos eleven.

Med utgångspunkt i vetenskapligt material och erfarenheter av barn, som råkat ut för olyckshändelse, har man kunnat hänföra elevers bristande förmåga till förekomsten av lindrig hjärnskada. Det kan t.ex. ha hänt, att en öroninflammation, utan att någon därom har kännedom, med någon liten udd har berört hjärnhinnan, innan antibiotika ställt tillrätta. Före dessa läkemedels tid blev sådana skada uppenbar och livshotande.

Den lindrigt hjärnskadade med ett latent handikapp tål inte vid skolans normala krav på koncentrerat, uthålligt arbete och anpassning till skolans sociala förhållanden.

Om en ung människa med sådana svårigheter blir utsatt för bestraffning och våld istället för att få stöd och en med lämplig fasthet parad förståelse, kan aggressionen, som utgör en omedveten försvarsmekanism eller en somatiskt betingad brist på kontroll, utvecklas mot svår asocialitet, och den unge syns predestinerad att bli en olycklig brottsling.

Det är i vår tid av nöden, att skolan ägnar uppmärksamhet åt och äger beredskap att lösa sådana elevproblem, varpå de ovannämnda utgör exempel. Det räcker därvid inte helt med skolpsykologverksamhet och specialundervisning. Skolan måste kunna liera sig med psykiatrisk expertis, som i samklang med skolan medverkar i vårdprogrammet.

Behovet av psykiatrisk skolklinik

Skolpsykologerna har fått uppgiften att efter individualtestningar och förundersökning av elever med behov av psykiatrisk vård remittera desamma till lasarettets barnpsykiatriska avdelning. Psy-

kologen samarbetar härvid med läraren, ävensom med föräldrarna, som i allmänhet ställer sig positiva.

Skolan bör vara tacksam för den hjälp i elevvården som lasarettet ger, men måste dock konstatera, att behoven är större än vårdmöjligheterna. Månatligen kan 2—3 elever med remiss från skolpsykologerna mottagas vid den barnpsykiatriska avdelningen. Skolpsykologernas verksamhet omfattar inemot 9 000 elever inom grundskolan i Lund och dess skolområde. Antalet elever, som årligen mottages för lasarettsvård efter remittering från skolpsykolog, motsvarar 0,4 %.

En nyligen i Stockholm under dr Gustav Jonssons ledning utförd undersökning visade, att 25 % av alla pojkar i skolåldern behövde omedelbar psykisk vård. Undersökningen är redovisad i skriften "222 stockholmspojkar".

Även om förhållandena i storstaden är annorlunda än i Lund, torde dock behovet av väsentligen ökade resurser att ge psykisk vård och psykiatrisk behandling åt eleverna i vår stads skolor vara påtagligt. Listan över elever, som väntar på intagning vid barnpsykiatrisk klinik, bär vittne därom. Listan rymmer många akuta fall. Det finns ett stort behov av en skolpsykiatrisk rådgivningsbyrå, där elever i trängande behov av psykiatrisk behandling kan få hjälp utan alltför lång väntetid.

Professor Eberhard Nyman, som är skolläkare vid Polhemskolan i Lund, framhöll vid det kommittéarbete, som föregick skolstyrelsens handläggning av ärendet, att det bland eleverna förekommit flera fall av depressioner med självmordsrisk och även andra psykoshotade fall med preschizofrena symptom samt att ytterligare fall förekommer, som behöver bli föremål för psykiatrisk undersökning, såsom tonåringar med markant sänkta prestationer, aggressiva elever, "hackkycklingar" och andra särlingar med anpassningssvårigheter samt kriminella och andra grovt asociala elever.

Nervösa barn blir tyvärr en alltmer vanlig företeelse. Tätortsmiljön med brist på tillräckliga möjligheter till lek, skapande aktiviteter och umgänge med naturen ger icke alltid de positiva upplevelser till stärkande av personlighetsutvecklingen, som den växande människan naturligt behöver. Det hö-

ga tempot, larmet och jäktet, mångfalden av påträngande intryck, påfrestningarna av det komplicerade och oroliga livet i vårt moderna samhälle sliter även på de unga människornas nerver. En del föräldrar är själva hårt pressade, av sitt arbete, sin ambition att bibehålla eller höja sin materiella standard, sina samlevnads- och hälsoproblem. Barnet upplever inte alltid den trygghet och kärlek, som ger psykisk kvalitet och motståndskraft. Det finns fler ängsliga barn, än man vanligen tror, och de kan vara disponerade för allvarigare psykiska störningar.

Skolan bidrar bäst till en förebyggande mental omvårdnad genom sitt sätt att arbeta, sitt sätt att ta hand om och behandla eleverna, sin miljö. En felaktig metod eller brist på värme och uppmuntran kan skapa eller väsentligen bidra till skolsvårigheter men också negativt påverka barnets emotionella och psykiska utveckling.

Skolan må vara än så ambitiöst inriktad mot elevvård, det går dock icke att förebygga svårigheter och psykiska komplikationer hos alla elever. Enbart en enstaka upplevelse av chockartad karaktär kan ge upphov till en neurotisk utveckling. Kamratlivet kan rymma olust och spänningar, som efter hand förstoras. En ung människa, som ideligen misslyckas i förhållande till de ställda kraven, blir lätt en olycklig och bråkig individ, kanske så småningom ett offer för depression.

Tyvärr är många elevers skolsituation långt ifrån idealisk. Detta gäller påtagligt i grundskolans sista årskurser. De fria valmöjligheterna har medfört, att alltför många förlägger sina studier till teoretiska linjer med krävande kurser. Konkurrensen om platserna i gymnasium och fackskola i förening med föräldrarnas och de ungas ambitioner ger upphov till betygsjäkt och pluggläsning. Det uppstår på så sätt spänning inom skolverksamheten mellan målsättning och praktisk verklighet. I första hand blir de svagare eleverna lidande. Hälsan är i fara. En alltför pressande skolsituation ger upphov till psykiska och somatiska besvär. Härtill kommer att arbetsdagen — det gäller såväl grundskolans högstadium som gymnasium och fackskola — vanligen blir alltför lång och påfrestande, och den naturliga personlighetsutvecklingen, som skul-

le leda till ökad psykisk stabilitet och styrka, blir hämmad.

Den psykiatriska skolkliniken, personal m.m.

Enligt planeringen skall den psykiatriska skolkliniken och rådgivningscentralen starta sin verksamhet vid början av vårterminen 1968. Den skall avse samtliga skolor och stadier.

Skolstyrelsen förordnar en läkare vid kliniken. Denne avses ha mottagning två gånger i veckan med tre timmars tjänstgöring per gång, fördelad på en förmiddags- och en eftermiddagsmottagning. Det är nödvändigt, att kliniken förfogar över en heltidsanställd sköterska, som fungerar som mottagningssköterska och eljest har jour, verkställer av läkaren ordinerad och anbefalld behandling och medicinering av elever, gör erforderliga besök i hem och i skolor, upprätthåller kontakterna med övriga institutioner inom elevvården, svarar för administrativt arbete, utskrifter o.d.

Den psykiatriska skolkliniken skall intimt samarbeta med övrig skolhälsovård, med skolpsykologerna och kuratorerna. Enligt skolchefens närmare anvisningar anordnas kontinuerliga gemensamma konferenser, där såväl riktlinjer och allmänna praktiska spörsmål som enskilda fall kan bli föremål för överläggning och beslut. Dessa konferenser ger utgångspunkter och stöd för den ständiga samarbetsrutinen.

Fallen inremitteras till den psykiatriska skolkliniken av skolpsykologerna eller av skolläkarna och skolsköterskorna. Det är skolpsykologernas uppgift att företa erforderliga individualtestningar och förundersökningar. Skolstyrelsen har beslutat att årligen anordna vissa kurser för skolsköterskorna i avsikt bl.a. att underlätta för denna personal att medverka i det samlade mentalvårdande arbetet.

Inrättandet av den nämnda skolkliniken innebär självfallet inte, att behovet av hjälp från lasarettets barnpsykiatriska avdelning upphör. Tvärtom kan det nya inslaget i skolverksamheten ge ökade möjligheter för intagning till vård av angelägna fall. Den nya skolanordningen kompletterar samhällets befintliga vårdresurser till fördel även för de etablerade institutionerna.

Kostnaderna för de i vidaste mening elevvårdande anordningarna inom skolverksamheten torde ge samhället rik återbäring, också rent ekonomiskt räknat. Även om man helt naturligt vanligen saknar oemotsägliga bevis härför, kan man dock få konkreta utgångspunkter för sin bedömning, exempelvis enbart genom att ta del av vad en på ungdomsvårdsskola intagen elev årligen kostar samhället.

Rådgivningen vid skolkliniken skall inte endast avse elever utan även föräldrar, som inbjudes till besök eller själva söker kontakt. Naturligt nog kommer den psykiatriska rådgivningscentralens verksamhet även att innebära kontakter med skolledarna och lärarna vid olika skolenheter. På motsvarande sätt som skolpsykologernas arbete förändrat betraktelsesätt och värderingar i skolans värld, kommer utan tvivel den psykiatriska expertisens medverkan att ge många vinster, icke alltid direkt mätbara men utgörande en ständig tillgång i det dagliga pedagogiska och fostrande arbetet i våra skolor och hem.

HAPARANDA LASARETT

söker

UNDERLÄKARE

Tillträde snarast
efter överenskommelse.

Kontakta överläkare Bruno Balla,
telefon: Haparanda 0922/114 00